

Gårdarna i Vista härad voro små och den odlade arealen obetydlig. Bonden måste söka andra möjligheter för sin bärning än den jorden gav. Längs Vätterkusten gav fisket icke så litet. Röding, lake, sik, aborre och siklöja gingo till i långt större myckenhet än nu.

Mycket malt tillverkades för avsalu i Jönköping. Bonden hade vanligen på sin åker ett särskilt skift för maltsäd. Man mältade året om. Tre halvspann malt var lagom för en bryggd. När maltsäden var fullt grobar stöptes den, breddes ut på den s. k. maltlogen och fick ligga där tills groddarna växt ut. Därefter var tiden inne för torkning. Maltet krossades sedan i en handkvarn, där en person beräknades kunna mala en kappe malt på $\frac{1}{2}$ timma. Sedan begynte bryggningen i den s. k. bryggkoppen. Efter kokningen tappades brygden på en "stånna". Jäst nedlades efter lagom svalning. Efter $\frac{1}{2}$ dygn var det hela färdigt. Det var nödvändigt att hölja över kärlet för luftens inverkan på brygden. Sedan filtrerades maltet genom råghalm eller enris, varvid mäsken stannade på filtret och gavs sedan åt grisarna. Jästen tillvaratogs noga och användes sedan vid bakning och förnyad maltning. Något rågmjöl blandades i för att dryga ut den.

Ungefär på samma sätt brygdes enbärdricka och enbärsirup. Denna brygd slogs på stora laggkärl om 15—20 kannor. Dricka tillverkades av enriset, vilket kokades i vatten omkring en timma och sedan fick stå och draga i 12 timmar. Därefter fränsilades vörten och uppvärmdes, varvid socker och jäst tillsattes. Sedan det hela jäst omkring 20 timmar sattes det på ett svalt ställe under en vecka, varefter brygden var färdig.

Somliga sysslade med kolmilor i skogarna. Den färdiga kolen lastades på kolryssar och kolafat samt kördes till staden,

vanligen med oxspann. Kolen saldes sedan i tunnor, halvspann eller halvspann. I skogen, på stadsresan och vid färden till dygnkvarnen och till marknaderna medfördes matsäcksskrinet. I detta nedstoppades flera olika slags knäppaskar, som hade var sin uppgift att fylla. Vanligen innehöllo de jämte den obligatoriska brännvinspluntan s. k. munkabasa, plättar av rågmjöl och mjölk, som bakats på basen eller stekpannan samt hålbrod. Dygnkvarnen var en andelskvarn, där varje delägare kunde disponera ett eller ett halvt dygn.

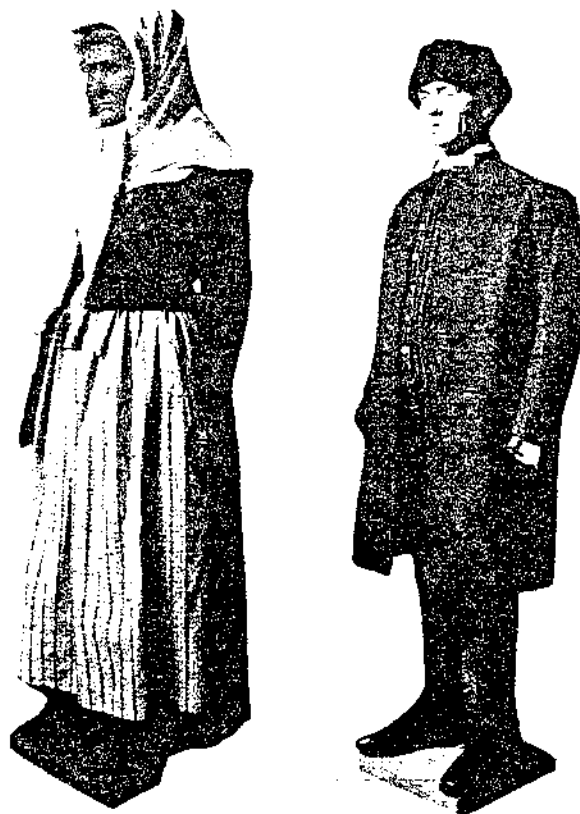
Ännu för hundra år sedan gick allmogen, åtminstone de äldre, klädd i sockendräkt. Denna sedvänja började dock alltmer upplösas. Sockenstämman sökte emellertid hejda utvecklingen på modets område, dock utan att lyckas. Ur ett protokoll från Visingsö 1794 hämtas följande: "Fattades beslut till förebyggande och hämmande av den även ibland allmogen tilltagande yppigheten och överflödet i kläder, särdeles hos kvinnkönet. 1. Att ingen bonde eller bondedräng hädanefter skall hava annat livstykke än av skinn eller hemvävt linne eller ylletyg, ingen annan väst eller tröja än av grått vadmal, ingen annan rock eller jacka än av grått vadmal, vävit av sådan ull som fåren bära. Vilken som därtill köper kläder eller låter färga sitt vadmal böte en riksdaler var gång han därmed besträdes. 2. Dem av kvinnkönet tillåtes bära mössa av cattun samt allenast en svart sidentygmössa eller vitt kläde om huvudet men ingen annan huvudbonad av brocad, triumphant eller sidentyg av annan färg än svart, ej heller silkesgult eller nåsdukar må bäras vid förut nämnt vite. Till tröjor och koltar förbjudes kvinnkönet all annan klädebonad än den av ull och lin med egna händer vävna och tillverkade. Dock må dem tillståndas att låta färga dessa efter behag. Men allt bruk av sidentyg, kamlott, kallmink och sattin m. m. till klädningar varder vid en riksdalers vite alldeles förbjudet.

Och fördubblas vitet vid oftare bruk som ovanföre sagt är. Säsom dem vilka redan anskaffat sådana kläder, som nu äro förbjudna, kan icke betagas eller förmenas dem utslita. Dessa skola dock genom kronobetjäning stämplas."

I Ölmostad beslöt man att de drängar, som komma till kyrkan "med knappetröja, skola sättas i stocken", och att de bondhustrur, som begynt bruka franska seder och moder skola "ledas ut ur kyrkan innan gudstjänsten begynner". Det allmänna tänkesättet tog sig uttryck i följande visstump:

Alla vilja klä sig lika,
borgarhustrun som en fru,
pigor gå i perleskru,
fattig skiljs ej från den rika.

Den allmogedräft för Vista härad, som bars vid högtiderna, bestod beträffande mansdräkten av långrock av svart eller grå vadmal. Rocken var tvåradig och knäpptes längre tillbaka med häkter men sedan med knappar. I ryggen fanns tvenne knappar av mässing. Västen hade lysande färger, söljor och spännen, så att den kunde dragas åt, samt hade en låg ståndkrage. Den knäpptes ända upp till hakan med en tät rad sirade små metallknappar. Byxorna, vilka knäpptes nedanför knäleden med söljor av mässing, voro oftast av vadmal men även av bocksinn eller kalv. Riktigt fina byxor voro av gult renskinn. Byxorna satte hårt åt kring magen och uppehölls utan hängslen samt voro "lämmabyxor" utan gylf, framtill nedfällbara medels två knappar. Framtill voro ock två fickor. Härtill kommo sedan strumpor av ylle i olika färger, vilka uppehölls av breda konstvävda band med blått och rött inslag. På vintern bars en päls av fårskinn med ullen inåt.

Häradsdragt från Vista.

Ur Nordiska Muséets samlingar.

Den var rynkad i smalryggen och hade två knapprader av ben. Krage och fickklaffar voro av svart skinn. Fotbeklädnaden torde ha varit tämligen lika för båda könen. Det var kraftiga becksömsskor med näverbottnar. De antingen snördes

eller spändes med remmar eller söljor. En tid blev det modernt med höga klackar, vilket förtröt socknemännen. Oseden tillskrevs "en part lättsinnige, ostadige, vispsinte och högfärdige skräddare och skomakare". På vintern hade männen hemsömmade mössor av skinn med öronlappar och om sommaren halmhattar, gjorda av socknens hattmakare. Till högtid och när de gingo på gillen hade mannarna höghattar, "3 kvarter höga", av en halv rums tjock filt med smala bränter. Ett omtyckt nöje på gillena var att "sänka hatt", varvid man slog varandra på huvudet, så att hatten sjönk ned över öronen.

Beträffande kvinnodräkten bestod den av vadmalströja med skört. Tröjan hade en söm i ryggen samt en i vardera sidan. Såväl tröjan som kjolen voro tillverkade av linnegarn till varp med yllegarn till inslag. Bottenfärgen var svart med ränder i grönt, i vilka gick en mittrand i lila. Kjolorna voro smala och trånga utan bandpåsättning. Vanligen bars blott en kjol, men vid kylig väderlek påtogs även en underkjol. Livstyckena, som voro av linne, voro rikt broderade samt nedtill och framtill kantade med en färgglad snodd. De voro rikt veckade. Det gällde att ha vackra livstycken, då man om söndagarna gick barärmad till kyrkan, d. v. s. i lintygsärmar. Livstycket synes ha haft olika färg i de olika socknarna. Snörhålen voro tränade med brunt lingarn, därtill bars en snörnål av silver. Till dräkten hörde också ett stort förkläde med ränder i blått och rosa. De äldre buro också vanligen ett Halskläde, fastsatt med nål.

Det älderdomligaste plagget torde ha varit huvudbonaden. Denna utgjordes vid högtidliga tillfällen av ett vitt band utsirat med hälsöm närmast håret, det s. k. "stricket" eller "hårstrykan". Ovanpå detta bars ett stycke tyll, som gick fram något mot pannan, "stöck". Därpå slutligen en

kalottliknande, vanligen vackert broderad mössa av silke, s. k. "stockamössa". Den kunde vara av olika färg. Konfirmandernas stockamössor voro av blått siden med en rosett eller ett par sidenband i nacken. Ovanpå mössan kunde utomhus ett "knytkläde", ett schaletliknande plagg, placeras. Det fästes framme på hjässan och knöts i nacken. I vardagslag bestod huvudbonaden av ett styvstärkt linnekläde, som lades rätt efter pannan och drogs nedåt nacken, där det knöts så, att de båda snibbarna stodo rätt ut.

De ogifta kvinnorna hade håret flätat och uppsatt med träkammar, ofta med lösa valkar i håret. De gifta däremot, flätade ej håret, men hade det väl kammat och lagt i vackra vindlingar. Om vintrarna hade även kvinnorna pälsar av fårskinn liknande mennens men korta. Till såväl mansdräkt som kvinnodräkt hörde vantar, broderade i silke i olika färger.

Till mennens utrustning hörde också tobakspung och "skötetyg". Den senare tingesten bestod av en ask eller dosa av trä eller metall, som kallades sköretunnan, var i förvarades små i smält svavel indränkta linnelappar, en flintbit och ett stycke stål. Stålet slogs mot flintan, varvid gnistan uppfångades på linnelappen. Sedan gällde det att skyndsamt blåsa på den så att det blev en liten låga, vid vilken pipan kunde tändas. Både män och kvinnor rökade allmänt, och man hade små pipor av krita eller bränd lera. Lika allmän synes snus-tuggningen vara. Denna osed hade tilltagit högst avsevärt från mitten av 1700-talet. Man trodde att snuset uppfriskade ögonen och förbättrade den avtagande synförmågan.

Ännu i början av 1800-talet var den gamla allmogedräkten i bruk. Vid en visitation 1816 i Skärstad prisade biskop Mörner "den vackra allvarsamhet, som röjes i den här rådande klädedräkten och som infriade det hoppet, att ett folk som vetat att behålla sina förfäders bruk och seder även ärvde

deras övriga dygder". Detta är sista gången man hör talas om Vista härads allmogedräkt. Sedan försvinner den ur historien och hägkomsten. Men på sin tid utgjorde den ett vackert inslag i vistafolkets högtidsfirningar.

Ännu för ett hundra år sedan kunde inte alla skriva, åtminstone inte alla gamla. Vid undertecknande av handlingar och köpebrev nyttjade de fördenskull sitt s. k. bomärke. Bomärket var bondens och hantverkarens sköldemärke. Det utgjorde liksom hans monogram och angav äganderätten. Det var lättare för honom att vid stämmor och sammanträden och köpenskap rita ditt sitt bomärke än att med ovan hand försöka pränta ned sitt namn. Man kan skilja mellan två slag av bomärken: dels gårdsmärken, dels person- eller släktmärken. Det ena brukades vid undertecknande av handlingar, det andra vid inskrifningar på kärl och dylikt för att ange äganderätten. Men ofta hade bomärket samma form för underskrift som för äganderätt. Här nedan följer nu några bomärken från Vista härad:

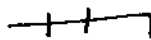
Jon Svensson i Gisebo

Joen Larsson i Botarp

Joen Månsson i Drettinge

Sven Olsson i Hillinge

Per Jonsson i Ölmstad

Sven i Alboga

Christer Persson i Gränna

Folkmängden i Vista härad var vid början av artonhundratalet av ungefär samma storlek som nu. 1805 fanns i Gränna landsförsamling 2,849 personer, i Skärstad 1,703, i Ölmstad 1,145 och på Visingsö 702. En svår rödsotsepidemi 1857 decimerade starkt folkstocken. I Gränna församling avled det året 309 personer, i Skärstad 84, i Ölmstad 75 och på Visingsö 53. I allt dogo inom häradet 521 personer. 1860-talet begynte den stora utvandringen till Amerika. Från Småland utvandrade de närmaste 47 åren ej mindre än 180,000 människor och enbart från Jönköpings län 56,000. Fantastiska berättelser om sagolandet i Väster spredos och väckte till liv nedärvd äventyrlust. Dessutom fanns i landet ett allmänt missnöje, vilket tog sig många uttryck. Den frireligiösa verksamheten begynte storma fram och sätta sinnena i brand. Många grepos av längtan till Amerika, där allt var "fritt". En stark ström av häradets bästa män och kvinnor lämnade sin hembygd. Deras barn leva ännu kvar därute. Blott en och annan har vänt tillbaka.

De gamla protokollen omtala också en envis kamp mot rovdjuren. Särskilt svår var vargen, och vistabönderna fingo årligen släppa till många kreatur för gräben. Skallgångar anställdes, vari männen ålades att delta, försedda med vargnät, vargskrämmor och vapen. Skallgången började vid rästerna och vid Röttleå lågo skyttarna och väntade. Ännu så sent som 1821 härjade vargarna här. Ett protokoll från det året stadgar om ersättning åt dem, som lidit skada genom vargar och varje hemman ålägges att skaffa sig ett vargnät om 4 famnars längd och 5 alnars höjd. Den sista vargen sköts 1835.

Den gamla byenheten ägde fortfarande bestånd med byastämman som dömande och arbetsreglerande myndighet. Bya-